

Київський університет імені Бориса Грінченка

ISSN 2311-2409 (Print)
ISSN 2412-2009 (Online)
DOI:10.28925/2311-2409.2021.36

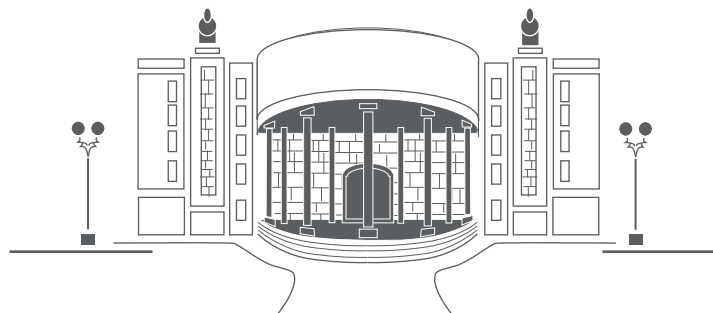
Педагогічна ОСВІТА:

теорія і практика

Pedagogical Education:
Theory and Practice

Психологія
Педагогіка

Psychology
Pedagogy

Збірник
наукових праць

№ 36 (2) • 2021

ЮВІЛЕЙНИЙ ВИПУСК ДО 20-РІЧЧЯ ЖУРНАЛУ

Рік заснування — 2001
Виходить двічі на рік

The year of foundation — 2001
Frequency: semi-annual

Київ • 2021

ЗАСНОВНИК

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Педагогічна освіта: теорія і практика Психологія. Педагогіка

Науковий журнал

№ 36 (2) 2021

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 19961-9761 ПР,
видане Державною реєстраційною службою України
28.05.2016 р. (перереєстрація)

Липень — грудень

Рік заснування — 2001
Виходить двічі на рік

Наукове фахове видання «**Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка**» включено до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»), у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук і доктора філософії (PhD) зі спеціальностей: 011 — «Освітні, педагогічні науки»; 012 — «Дошкільна освіта»; 013 — «Початкова освіта»; 015 — «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 р. № 886); 053 — «Психологічні науки» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 26.11.2020 р. № 1471)

Журнал індексується
в міжнародних бібліографічних базах
Google Scholar, ResearchBible, Index Copernicus

Журнал підтримує політику відкритого доступу

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(*протокол № 9 від 28.10.2021 р.*)

У журналі публікуються розвідки, присвячені актуальним проблемам педагогіки і психології; результати фахових, теоретичних й експериментальних досліджень психологічної і педагогічної галузей освітянського напрямку наукового знання та методичного забезпечення педагогічного процесу за результатами наукових пошуків.

URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/aboutJournal>

ISSN 2311-2409 (Print)
ISSN 2412-2009 (Online)
DOI:10.28925/2311-2409.2021.36

Головна редакторка:

Паламар Світлана Павлівна,
кандидатка педагогічних наук,
старша наукова співробітниця (Україна).

Заступниця головної редакторки:

Хоружа Людмила Леонідівна,
докторка педагогічних наук, професорка (Україна).

Відповідальна секретарка:

Козир Маргарита Валентинівна,
кандидатка педагогічних наук (Україна).

Технічна секретарка:

Билан Ольга Миколаївна (Україна).

Редакційна колегія:

Ляпунова Валентина Анатоліївна,
докторка педагогічних наук (Україна);
Зданевич Лариса Володимирівна,
докторка педагогічних наук (Україна);
Нежива Людмила Львівна,
докторка педагогічних наук (Україна);
Котенко Ольга Володимирівна,
кандидатка педагогічних наук (Україна);
Кизенко Василь Іванович,
кандидат педагогічних наук (Україна)
Варченко-Троценко Лілія Олександрівна,
кандидатка педагогічних наук (Україна);
Вембер Вікторія Павлівна,
кандидатка педагогічних наук (Україна);
Савенкова Ірина Іванівна,
докторка психологічних наук (Україна);
Скрипник Тетяна Вікторівна,
докторка психологічних наук (Україна);
Сергеєнкова Оксана Павлівна,
докторка психологічних наук (Україна);
Лозова Ольга Миколаївна,
докторка психологічних наук (Україна).

Іноземні члени редакційної колегії:

Смирнова-Трибульська Євгенія
(*Smirnova-Trybulska Eugenia*),
докторка габлітована (Республіка Польща);
Малах Йозеф (*Malach Josef*),
доктор педагогічних наук (Чеська Республіка).

FOUNDER

BORYS GRINCHENKO
KYIV UNIVERSITY

Pedagogical Education: Theory and Practice Psychology. Pedagogy

Scientific Journal

№ 36 (2) 2021

July — Desember

Certificate of State Registration of Printed Mass Media
KV № 19961-9761 PR,
issued by the State Registration Service of Ukraine
28.05.2016
(re-registration)

The year of foundation: 2001
Frequency: semi-annual

Scientific professional publication “**Pedagogical Education: Theory and Practice. Psychology. Pedagogy**” is included in the List of Scientific Professional Publications of Ukraine (Category “B”), in which the results of dissertations for the degree of Doctor of Science and Doctor of Philosophy (PhD) can be published in the following specialties: 011 — “Educational, Pedagogical Sciences”; Preschool Education”; 013 — “Primary Education”; 015 — “Professional Education (by specializations)” (approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 dated 02.07.2020); 053 — “Psychological Sciences” (approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1471 dated 26.11.2020)

The journal is indexed
in international bibliographic databases Google Scholar,
Research Bible, Index Copernicus

The journal supports open access policy

Recommended for publication by the Academic Council
of Borys Grinchenko Kyiv University
(*Rec. No 9 dated 28.10.2021*)

The journal publishes findings on current issues of pedagogy and psychology; results of professional, theoretical and experimental research on psychological and pedagogical branches of educational direction of scientific knowledge and methodical maintenance of pedagogical process, according to the results of scientific researches.

URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/aboutJournal>

ISSN 2311-2409 (Print)
ISSN 2412-2009 (Online)
DOI:10.28925/2311-2409.2021.36

Chief Editor:

Palamar Svitlana,
PhD in Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow
(Ukraine).

Deputy Chief Editor:

Khoruzha Lyudmyla,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine).

Executive Secretary:

Kozyr Margaryta,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine).

Technical Secretary:

Bylan Olga (Ukraine).

Editorial Board:

Lyapunova Valentina,
Doctor of Pedagogical Sciences (Ukraine);
Zdanevych Larysa,
Doctor of Pedagogical Sciences (Ukraine);
Nezhyva Lyudmyla,
Doctor of Pedagogical Sciences (Ukraine);
Kotenko Olga,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine);
Kyzenko Vasyl,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine);
Varchenko-Trotsenko Lilia,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine);
Wember Victoria,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine);
Savenkova Iryna,
Doctor of Psychological Sciences (Ukraine);
Skrypnyk Tetyana,
Doctor of Psychological Sciences (Ukraine);
Sergeenkova Oksana,
Doctor of Psychological Sciences (Ukraine);
Lozova Olga,
Doctor of Psychological Sciences (Ukraine).

Foreign members of Editorial Board:

Smyrnova-Trybulska Eugenia,
Doctor Habilitat (Republic of Poland);
Malach Josef,
Doctor of Pedagogical Sciences (Czech Republic).

ЗМІСТ

Пам'яті Савченко О.Я. присвячується..... 6

РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Леонтєва І.
Реформування освіти в Україні: еволюція наукових поглядів (2001-2021рр.) 12

Дубасенюк О., Вознюк О., Копетчук В.
Типи спрямованості особистості і науково-педагогічної діяльності викладача вищої школи. 18

Мельниченко О.
Освітлогічні аспекти розвитку інтелектуального потенціалу нації: якість вищої освіти в Україні..... 25

РОЗДІЛ II ЄВРОПЕЙСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

Kozak L., Nurbekova S.
Play as a means of developing the creative potential of children in preschool education institutions..... 31

Shatiuk T.
Innovations in the training of educational psychologists in the Republic of Belarus 38

РОЗДІЛ III ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Паламар С., Нежива Л.
Хмари слів як дидактичний засіб у літературній освіті молодших школярів. 45

Львіч Л., Науменко М.
Впровадження універсального дизайну в заклади загальної середньої освіти: аудит доступності..... 53

Бровко К.
Формування іншомовної мовленнєвої діяльності дітей 6-7 років
засобом web-сервісу learningapps.org. 59

Волинець К.
Підготовка майбутнього педагога нової генерації
в контексті ініціатив давоського форуму з питань освіти..... 65

Волинець Ю.
Мотивація професійного розвитку дошкільних педагогів
як умова підвищення якості дошкільної освіти в умовах євроінтеграції. 71

Коваленко О.
Діагностування педагогів як основна засада методичного супроводу організації освітнього процесу
в закладі дошкільної освіти..... 77

РОЗДІЛ IV ПСИХОЛОГІЯ І СОЦІОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

Саврасова-В'юн Т.
Готовність до лідерства як чинник стресостійкості студентів..... 84

Сватенкова Т.
Мотиваційний потенціал підлітка у період дистанційного навчання..... 91

Соловійова Л.
Регулятивний компонент діяльності у складі критеріїв комплексної оцінки
готовності дитини до шкільного життя..... 99

Цюман Т., Нагула О.
Психолого-педагогічний супровід формування навичок безпечної поведінки дитини
(на прикладі онлайн-курсу «Я вмію себе захистити»)..... 105

CONTENTS

In memory of Savchenko O.Ya. dedicated to... 6

CHAPTER I THEORETICAL FUNDAMENTALS OF MODERN PEDAGOGY DEVELOPMENT

Leontieva I.
Reforming education in Ukraine: the evolution of scientific views (2001-2021).....12

Dubaseniuk O., Vozniuk O., Kopetchuk V.
Types of a higher school teacher's personality orientation and scientific and pedagogical activity 18

Melnychenko O.
Educological aspects of the nation's intellectual potential development:
the quality of the higher education in Ukraine.....25

CHAPTER II EUROPEAN SCIENTIFIC STUDIES

Kozak L., Nurbekova S.
Play as a means of developing the creative potential of children in preschool education institutions 31

Shatiuk T.
Innovations in the training of educational psychologists in the Republic of Belarus 38

CHAPTER III APPLIED ASPECTS OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL SCIENCE

Ilich L., Naumenko M.
Introduction of universal design in general secondary education institutions: accessibility audit. 45

Palamar S., Nezhiva L.
Words clouds of as a didactic tool in the literary education of primary school children.....53

Brovko K.
Formation of foreign language speech activities of 6-7 year-old children
using the web-service learningapps.org.....59

Volynets K.
Training of the future new generation teacher in the context
of the Davos Education Forum initiatives 65

Volynets Yu.
Motivation of preschool teachers' professional development
as a condition for improving the preschool education quality in the conditions of European integration 71

Kovalenko, O.
Teacher diagnosing as a basic principle of methodical support organization
of the educational process in a preschool educational institution 77

CHAPTER IV PSYCHOLOGY AND SOCIOLOGY IN THE CONTEXT OF MODERN SCIENCE

Savrasova-Viun T.
Readiness for leadership as a factor of students' stress resistance 84

Svatenkova T.
Motivative potential of a teenager during distance learning.....91

Soloviova L.
Regulatory component of activity within the criteria of a comprehensive assessment
of a child's readiness for school life.....99

Tsiuman T., Nahula O.
Psychological and pedagogical support of child's safe behavior
skills formation (on the example of the online course «I know how to protect myself»).....105

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

<https://doi.org/10.28925/2311-2409.2021.366>
УДК 373.3.016:811.161.1]:004.774.6WA

Паламар С.П.,

заступник директора з наукової роботи Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
s.palamar@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0001-6123-241X

Нежива Л.Л.,

професор кафедри початкової освіти Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор педагогічних наук, доцент
l.nezhyva@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0001-9520-0694

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ХМАРИ СЛІВ У МОВНО-ЛІТЕРАТУРНІЙ ГАЛУЗІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У дослідженні розкриваються можливості застосування хмари слів у мовно-літературній галузі початкової освіти. Автори розглядають можливість за допомогою хмари слів візуалізувати важливу навчальну інформацію з української мови та акцентувати змістові категорії, головну думку, риси образів художнього твору на уроках літературного читання в початковій школі. Метою дослідження є обґрунтування важливості застосування хмари слів як дидактичного засобу в мовно-літературній галузі початкової освіти, розробка методичного супроводу читацької діяльності молодших школярів через активізацію їх роботи з візуалізованими ключовими словами тексту в зваженому списку. У дослідженні реалізовані завдання: проаналізовані наукові джерела з проблеми застосування хмари слів в освіті; схарактеризовані можливості використання хмари слів у роботі з молодшими школярами на уроках української мови й літературного читання.

Автори пропонують використовувати хмару слів з позицій дидактичної евристики, зокрема для проведення евристичної бесіди, презентації учнями результатів шкільного проєкту, як засіб ідентифікації теми уроку, як наочний матеріал для асоціацій, в якості акцентування ключових слів для пояснення нового матеріалу тощо. У статті схарактеризовано дидактичний засіб «хмара слів», доведено його ефективність у розвитку мовлення молодших школярів, зокрема у складанні описів, розповідей, міркувань, а також у редагуванні власних тестів. Візуалізація мовного матеріалу, а також образів та головної думки художнього твору за допомогою хмари слів сприяє встановленню асоціативних зв'язків, створенню проблемної ситуації на уроці, активізації критичного мислення й творчості учнів. Відтворення ключових слів у вигляді зваженого списку на символічному зображенні за визначеною темою сприяє успіху в розв'язанні навчальних завдань, активізує пізнавальну діяльність молодших школярів, сприяє невимушеному засвоєнню знань.

Ключові слова: хмара слів, інформаційно-комунікаційні технології, ресурс WordArt, мовно-літературна галузь, початкова школа.

© Паламар С., Нежива Л., 2021

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021

Вступ. Розвиток сучасної освіти безпосередньо пов'язаний з інформатизацією суспільства. Нині ефективність діяльності педагога неможлива без майстерного застосування в навчальному процесі інтернет ресурсів, використання різноманітних сервісів для навчання. Швидко набуває важливості використання інформаційно-комунікаційних технологій, особливо тих, які дають можливість розробляти педагогу завдання, спрямовані на розвиток пізнавального інтересу учнів, їх активності в процесі навчання. З-поміж таких технологій стає популярною «хмара слів», що сприяє підвищенню продуктивності проведення уроку, зацікавленості учнів у виконанні завдань, розвитку їх критичного мислення й творчості.

«Хмара слів», за визначенням Вікіпедії, — це візуалізація частоти слів у тексті у вигляді зваженого списку. Ця техніка зазвичай використовується для візуалізації тематичного контенту. Таким чином хмара слів може бути альтернативним способом структурування й унаочнення текстової інформації, який доречно використовувати у навчальній роботі. Незвичайна за формою й змістом хмара слів привертає увагу до об'єкта й зосереджує учнів на маркерах тексту, ключах до його розуміння. Форма хмари зазвичай символічна, а її наповнення словами відображає смислові акценти. Символічність «хмар», визначення в них ключових слів й акцентування головного в тексті наштовхує на думку про використання цього засобу в мовно-літературній освіті молодших школярів. Зокрема хмари слів можуть успішно застосовуватися у процесі реалізації провідних завдань з літературного читання у початковій школі, передбачених типовою програмою, а саме: оволодіння прийомами структурно-смислового і образного аналізу тексту; розвитку образного, критичного, логічного мислення та мовлення; формування умінь критичного використання медіапродукції; розвитку уяви й здатності виявляти себе в різних видах літературно-творчої діяльності, виражати себе і спілкуватися з іншими за допомогою власних медіапродуктів.

Аналіз праць з проблеми дослідження. Особливостям хмаро орієнтованого навчального середовища присвячено низку праць (Литвинова С., 2019, Шишкіна М., 2017). Н. Франчук слушно вважає, що на заняттях з використанням інформаційно-комунікаційних технологій визначальною є діяльність учнів, а «головною функцією педагогічного управління стає створення комунікативних умов, коли викладач через свої висловлювання і дії створює «критичні ситуації» (Франчук Н., 2019, с. 10) А. Дамницька розглянула в своєму дослідженні хмаро орієнтовані платформи, засоби і послуги. Серед переваг хмарних платформ дослідниця відзначає можливість співпраці у команді (надання масиву даних

у спільне використання кільком користувачам); синхронізацію (актуалізація файлів на різних пристроях); доступність (хмара доступна будь-кому з будь-якої точки знаходження, де є доступ до інтернету) (Дамницька А., 2019, с. 14-15).

Нами проаналізовано дослідження, які зосереджені на використанні «хмари слів» в освіті та надають відповідне розуміння того, як цей дидактичний засіб сприяє ефективності навчання. Із великої кількості праць про хмарні технології ми спиралися на ті, які стосуються початкової школи загалом і літературної галузі зокрема. М. Шеїна розробила методичні рекомендації щодо застосування SMART-дошок на уроках в початковій школі. Дослідниця відзначила, що за допомогою сучасних інформаційних і організаційних систем відбувається створення інтелектуального, високотехнологічного, комфортного для людини освітнього середовища (Шеїна М., 2019, с. 176). Т. Шустакова досліджувала проблему формування пізнавальної активності учнів засобами сервісів Google. Дослідниця відзначила, що «в процесі використанні засобів Google сервісів педагог може більш гнучко керувати процесом пізнання, мотивуванням, організовувати самостійну роботу учнів у формі індивідуальних або групових завдань» (Шустакова Т., 2019, с. 185).

Відповідно до проблеми нашого дослідження привернула увагу праця Білоусової Л та Житеньової Н., які розглядають хмарні сервіси як ефективний інструмент візуалізації, що дає можливість, на думку авторів, «інтенсифікувати освітній процес за рахунок економічного за обсягом і часу образного уявлення навчального матеріалу; сконцентрувати увагу учнів на головних смислових елементах навчального матеріалу, виділяючи їх в зоровому образі і одночасно фільтруючи другорядні і зайві деталі; створити позитивний емоційний фон на уроці, пробудити пізнавальний інтерес учнів; сприяти формуванню початкових правильних уявлень школярів про об'єкт вивчення» (Білоусова Л., Житеньова Н., 2019, с. 27).

Дослідники (Makhachashvili R., Kovpik S., Bakhtina A., Shmeltser E., 2019) розглядають технологію візуалізації тексту поезії за допомогою символів смайликів на платформі Emoj Maker, яка не тільки активізує мислення учнів, а й розвиває творчу увагу, дає змогу стисло відтворити значення поезії незвичним способом. Автори відзначають, що емоджи у вивченні та освоєнні літератури є абсолютно логічним засобом, оскільки смайлики, емоджи, встановлені у цифровому континуумі, виражають почуття, емоції й настрої ліричного героя. Було виявлено, що чуттєвість можна реконструювати за допомогою такого типу металінгвістичного цифрового континууму. Це дослідження наштовхує нас на думку про створення ейдосів художніх творів через хмару слів

за допомогою сервісу WordArt. Автори цієї статті досліджували проблему застосування інноваційних технологій в літературній освіті (Нежива Л., Паламар С., 2020).

Багато вчителів активно використовують хмарні технології у своїй роботі. Зокрема О. Калінкіна пропонує використовувати хмару слів таким чином: як дидактичний матеріал на уроках (в електронному вигляді або роздрукований на принтері); для подання інформації про себе або про якусь людину (в портфоліо, при узагальненні досвіду, на презентаціях, на сайті і / або в блозі); для створення яскравих продуктів (листівки, інформаційно-рекламні буклети, бюлетені, презентації); для акцентування уваги на важливі дати, події, ключових моментах (при узагальненні досвіду, в аналітичних матеріалах, у презентаціях); як візуалізацію критеріїв оцінювання чого-небудь; для представлення результатів опитування або обговорення тощо (Калінкіна Е, 2020). Учителі обговорюють хмарні технології на форумах, на сайтах розміщують приклади застосування хмар слів в освітньому процесі, що свідчить про актуальність проблеми і практичну її значущість. Отже, хмари слів усе активніше застосовується в різних галузях освіти, педагоги-практики створюють для учнів різноманітні медійні навчальні продукти з метою візуалізації й структурування текстів, легшого їх запам'ятовування й усвідомлення, однак методика й ефективність застосування «хмар» в навчанні української мови й літературного читання молодших школярів лишається малодослідженою.

Метою цієї статті є обґрунтування важливості застосування хмари слів як дидактичного засобу в мовно-літературній галузі початкової освіти, розробка методичного супроводу читацької діяльності молодших школярів через активізацію їх роботи з візуалізованими ключовими словами тексту в зваженому списку.

Для досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі **завдання**: проаналізувати наукові джерела з проблеми застосування хмари слів в освіті; схарактеризувати можливості використання хмари слів у роботі з молодшими школярами на уроках української мови й літературного читання; визначити критерії ефективності мовленнєвої та читацької діяльності учнів початкової школи за умови активізації роботи з хмарою слів.

Виклад основного матеріалу. У межах поставленої проблеми було проведено дослідження з вивчення можливості використання «хмари слів» як засобу активізації аналітичного мислення молодших школярів у процесі мовленнєвої та читацької діяльності. На основі державних вимог, передбачених типовими освітніми програмами, до впровадження навчального предмету «Літературне читання» було розроблено

низку завдань з хмарою слів для учнів початкової школи.

Під час вивчення епічних творів (оповідань, літературних казок, уривків повістей) хмари слів створювалися відповідно до завдань: формування умінь в молодших школярів знаходити в тексті слова, вислови, речення, які є ключовими для розуміння тексту, характеристики персонажів; самостійно визначати тему твору та основну думку за допомогою візуальних медіапродуктів; співвідносити головну думку прочитаного із заголовком, прислів'ям, ілюстраціями. Учням пропонувалися до розгляду хмари слів, що візуалізували ключові слова тексту для переказу художнього твору, інтерпретації головної думки, характеристики художнього образу. Аналізуючи будь-який текст, учням доводиться активізувати творчу уяву. Ключові слова допоможуть з легкістю запам'ятати й відтворити зміст художнього твору.

Хмара слів також використовувалася як підказка для відповіді на запитання за змістом твору. Засобом візуалізації частоти слів у вигляді зваженого списку у творах про дітей акцентувалися їхні почуття, захоплення, мрії, риси характеру; у творах про природу — стан у різні пори року, художні засоби змалювання літературних пейзажів; у творах про Батьківщину — рідна мова, традиції, історія, рідний край; у творах про видатних людей — відкриття, досягнення, риси характеру, особливості життя тощо.

З метою визначення теми художнього твору учням пропонувалися для роботи хмари слів, складені з незнайомого тексту, щоб школярі здогадалися про що йдеться у його змісті. З метою акцентування яскравих художніх засобів твору, для роботи учням надавалися тексти із пропущеними у супроводі із завданням заповнити їх за допомогою хмари слів. Під час узагальнення по темі учням пропонувалося зібрати у хмарі слів імена героїв з назвою твору, прізвища авторів та назви творів.

У процесі вивчення поезії для дітей було актуалізовано дослідження засобів художньої виразності, знаходження в тексті слів з переносним значенням за допомогою хмари слів. Таким чином забезпечувався розвиток умінь молодших школярів виділяти в тексті яскраві образи, художні засоби, які допомагають передати загальну емоційну тональність твору, настроїв, відтворити в уяві картини природи, її стан, місце подій тощо.

За допомогою візуалізації ключових слів у вигляді зваженого списку було запропоновано молодшим школярам презентувати результати шкільного проекту. Завдяки сервісу WordArt учні створювали хмари слів, із якими у них асоціюються сучасні письменники. У «хмарі» учні акцентували не тільки риси творчості літераторів, а й риси їх характеру, естетичні уподобання тощо.

Дидактичні матеріали та учнівські приклади з хмар слів були створені за допомогою електронного ресурсу WordArt (<https://wordart.com>). Цей інтернет-сервіс дозволяє створювати мозаїку з ключових слів та словосполучень, закріплювати за кожним зі слів посилання, щоб хмара ставала інтерактивною. Для візуального оформлення хмари слів використовувалися додаткові налаштування: фігури — вибір форми хмари з бібліотеки (можна завантажити своє зображення); вибір шрифтів; формування макету — вибір розташування слів у просторі; вибір кольорів та варіанти анімації.

Поєднання на уроці проблемної ситуації і візуальної демонстрації навчальної інформації за допомогою хмари слів сприяє активізації розумової діяльності учнів, розвитку творчих здібностей і критичного мислення. Хмару слів як дидактичний засіб доречно застосовувати для розвитку мовлення молодших школярів, зокрема у складанні власних текстів та їх редагуванні. Молодшим школярам було запропоновано створити хмару слів з власного висловлювання про дитячу книжку сучасного українського письменника, а також для створення опису, розповіді, міркування. Таким чином учні мали можливість дослідити лексику власного висловлювання, проаналізувати його, визначити слова, які вживаються надмірно часто. Цей прийом став ефективний, з одного боку, у виявленні власних помилок, тавтології, а з іншого — у збагаченні активного словника учнів. З метою розвитку усного й писемного мовлення молодших школярів було сформульовано завдання скласти хмари слів за різноманітними темами, наприклад: «Чому так важливо дружити», «Зустріч з письменником», «Моя улюблена книга» тощо. Хмари слів застосовувалися з метою підготовки й озвучування учнями опису предмета, розповіді про важливу подію, міркування про ціннісні категорії.

У дослідженні було застосовано технологію навчання з використанням хмарового офісного пакету Google-диск для написання власного висловлювання молодших школярів. Завдяки доступу до цього ресурсу всього класу, учні мали можливість не тільки висловлювати власні думки, а й ознайомитися з текстами інших учнів, побачити переваги й недоліки, скористатися найбільш вдалими мовними конструкціями. Робота в документі Google розвиває в учнів навички знаходити й самостійно виправляти власні орфографічні помилки.

Також на уроках літературного читання засіб хмари слів був використаний як інструмент, який дозволяє ідентифікувати тему уроку через візуалізацію ключових слів. Важливо, що згенеровану хмару можна вбудувати на сайт учителя або в блог, зберегти у форматі фото JPG, PNG або PDF, роздрукувати як дидактичний матеріал, надіслати

електронною поштою, розмістити на інтерактивних дошках.

З метою перевірки ефективності застосування хмари слів на уроках літературного читання в початковій школі було визначено критерії й показники перевірки результатів експериментального дослідження (Таблиця 1). За основу було прийнято структуру читацької компетентності за О. Вашуленко, яка визначила такі компоненти: когнітивний (що охоплює смислове сприймання, мислительну обробку й інтерпретацію прочитаного); комунікативний (мовленнєвий розвиток, який визначається зв'язністю, змістовністю та образністю мовлення, влучністю та доречністю використання мовних засобів у створенні художнього образу, уміння вести бесіду про прочитане, створювати власні висловлювання за змістом прочитаного); ціннісний (розуміння соціальних, морально-етичних цінностей, відображених у літературі); діяльнісний (аналіз твору, уміння нестандартно мислити, вступати в діалог з автором або героєм), особистісно-творчий (мотивація до літературно-творчої діяльності) (Вашуленко О., 2011, с. 49).

Таблиця 1.

Критерії та показники перевірки активізації читацької діяльності засобами хмари

Критерії	Показники
Когнітивний	Учень осмислює прочитаний художній твір; логічно структурує його за допомогою хмари слів; чітко переказує зміст, спираючись на ключові слова; визначає основні компоненти й смислові акценти за допомогою хмари слів.
Аналізувальний	Учень аналізує твір на основі прочитаного за допомогою хмари слів. На основі ключових слів — характеристик літературного героя вибудовує свій діалог з персонажем художнього твору, письменником. Визначає головну думку твору, аналізує художні засоби.
Комунікативний	На основі асоціацій твору з хмарою слів учень формулює власну думку щодо прочитаного, створює власні висловлювання за змістом прочитаного. На основі ключових слів може передбачити про що йтиметься в новому тексті. Створює власні візуальні медіапродукти на основі прочитаного тексту.
Рефлексивний	Учень розуміє цінності, відображені в літературі. На основі хмари слів створює відгук про прочитану дитячу книжку.

Відповідно до визначених критеріїв та їх показників визначено рівні результатів читацької діяльності молодших школярів, які працювали на уроках літературного читання з хмарами слів.

Когнітивний критерій результатів читацької діяльності. Високий рівень визначається

виваженим осмисленням прочитаного твору. Учень, керуючись хмарою слів, логічно структурує зміст твору, чітко переказує зміст, спираючись на ключові слова. Учень акцентує важливі моменти художнього твору за допомогою хмари слів. Достатній рівень характеризується розумінням прочитаного твору, умінням логічно структурувати твір. Допустимі незначні неточності в переказі змісту. Розуміння ключових слів і подій у творі. Середній рівень визначається в учнів, які допускають значні помилки у структуруванні змісту твору, переказі твору. Ключові слова з хмари слів не допомагають визначити важливі акценти у творі. Низький рівень свідчить про нерозуміння того, про що йдеться у творі. Хмара слів не допомагає учневі зорієнтуватися в ключових моментах прочитаного тексту.

Аналізувальний критерій. Високий рівень визначає уміння молодшого школяра аналізувати твір, зокрема визначати тему й ідею художнього твору, характеризувати головних героїв, художні засоби, емоції та почуття. Учень на основі прочитаного легко створює хмари слів. На основі ключових слів — характеристик учень без перешкод вибудовує діалог з героями художнього твору, письменником. Визначає головну думку твору, аналізує художні засоби. Легко орієнтується у визначених категоріях аналізу, якщо є можливість скористатися хмарою слів. Достатній рівень характеризується уміннями учня з незначними помилками аналізувати художній твір й на основі аналізу складати хмари слів. За допомогою ключових слів виваженого списку характеризує й налагоджує діалог з літературними героями. Орієнтується в підказках хмари слів. Середній рівень визначається грубими помилками у здійсненні аналізу художнього твору та рис його поетики (герої, події, тема, ідея тощо). Учневі складно застосувати в аналітичній діяльності хмару слів. Низький рівень свідчить про труднощі, які відчуває учень під час формулювання думок з приводу прочитаного. Учень не може встановити відповідності між твором і візуальним контентом.

Комунікативний критерій. Високий рівень визначається тим, що учень виважено й осмислено генерує думки щодо прочитаного, активно без перешкод формулює власні висловлювання за змістом прочитаного. На основі ключових слів визначає зміст невідомого тексту. Створює власні хмари слів на основі прочитаного тексту для визначення головної думки твору, для відтворення важливої події або літературних портретів, або пейзажів тощо. Достатній рівень характеризується логічністю формулювання думки з приводу прочитаного, можливістю з незначними помилками створювати власні висловлювання за змістом прочитаного. Має незначні труднощі при визначенні ключових слів для створення хмари слів за прочитаним. Середній рівень визна-

чається бажанням висловлювати власні думки з приводу прочитаного твору, але виникають труднощі у формулюваннях. У висловлюваннях відчувається не повне розуміння прочитаного тексту, ключові слова не допомагають відтворювати з точністю характеристики героїв, подій художнього твору. Низький рівень свідчить про недостатнє розуміння художнього тексту, щоб сформулювати завершену думку про прочитане й створити низку ключових слів для акцентування головної думки твору.

Рефлексивний критерій. Високий рівень визначається глибоким сприйняттям і розумінням цінностей, відображених у літературі, умінням відстоювати їх у дискусії й обговоренні. На основі асоціацій прочитаного з хмарою слів учень створює відгук про прочитану дитячу книжку, визначає її цінність для себе. Достатній рівень характеризується розумінням цінностей, відображених в творі, умінням з незначними недоліками створити відгук про прочитаний твір або книжку. Середній рівень характеризується розумінням цінностей твору, але учень відчуває труднощі у складанні відгуку про прочитане. Низький рівень свідчить про часткове розуміння цінностей, відображених у творі.

Таким чином, на нашу думку, застосування хмарних сервісів на уроках української мови й літературного читання під час організації мовленнєвої й читацької діяльності має ряд переваг:

- формування уміння працювати з медіа-продукцією, розвиток комунікативних здібностей, творчості молодших школярів;
- методичні переваги (розширення можливостей надання навчальної інформації, створення евристичних умов для організації дослідження різноманітних текстів й художнього твору);
- активізація процесів творчого мислення, сприйняття його дивергентності, зокрема оригінальності, ініціативності, винахідливості молодших школярів;
- розвиток творчої активності учнів, що визначається здатностями генерувати ідеї, відкривати нове;
- можливість залучити до аналізу художнього твору максимальну кількість учнів, підвищення продуктивності й ефективності мовленнєвої й читацької діяльності молодших школярів;
- розвиток пізнавальних інтересів, посилення мотивації мовленнєвої й читацької діяльності, створення позитивного настрою й ситуації успіху на уроках української мови й літературного читання;
- зручність демонстрації (на сайті або у блізі, роздрукований як дидактичний матеріал, на інтерактивних дошках тощо).

Висновки. У дослідженні було апробовано застосування в початковій школі електронного ресурсу WordArt — сайту для створення «хмар слів», що підтвердили ефективність застосування під час рефлексії, а також створення образу провідної думки уроку, проведення евристичних бесід, застосування як дидактичного засобу. Автори досліджували застосування сервісу на уроках української мови, а також літературного читання під час організації читацької діяльності у таких напрямках: презентація теми уроку за допомогою «хмари слів»; застосування хмари як наочності, в якості візуалізації інформації для пояснення нового матеріалу; використання ключових слів з тексту в хмарі з метою розкриття змісту; створення хмари слів для опису предмета, розповіді про подію, міркування на задану тему, позитивних та негативних характеристик героїв твору; створення візуальної листівки письменнику або герою твору. У ході спостережень підтверджено ефективність використання хмари слів як дидактичного засобу на уроках літературного читання

в початковій школі під час аналізу текстів з метою виявлення найбільш важливих асоціацій.

У статті схарактеризовано дидактичний засіб «хмара слів», доведено його ефективність у розвитку мовлення молодших школярів, зокрема у складанні описів, розповідей, міркувань, а також у редагуванні власних тестів. Візуалізація мовного матеріалу, а також образів та головної думки художнього твору за допомогою хмари слів сприяє встановленню асоціативних зв'язків, створенню проблемної ситуації на уроці, активізації критичного мислення й творчості учнів. Відтворення ключових слів у вигляді зваженого списку на символічному зображенні за визначеною темою сприяє успіху в розв'язанні навчальних завдань, активізує пізнавальну діяльність молодших школярів, сприяє невимушеному засвоєнню знань.

Перспективи майбутніх досліджень автори статті бачать у розробці методики застосування хмарних сервісів з української мови та дитячої літератури для підготовки вчителів початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоусова Л.І., Житеньова Н.В. *Хмарні сервіси як ефективний інструмент візуалізації*. Новітні комп'ютерні технології. 2019. № 17. С. 25-30.
2. Вашуленко О.В. *Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект*. Початкова школа. 2011. № 11. С. 48-50.
3. Дамницька А.В. *Хмаро орієнтовані платформи, засоби і послуги*. Новітні комп'ютерні технології. 2019. № 17. С. 12-24.
4. Калинкина Е. *Облако слов как средство повышения активности в процессе обучения младших школьников*. Режим доступа: <https://www.lurok.ru/categories/10/articles/29527>
5. *Навчальні програми для 1-4 класів*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
6. Нежива Л., Паламар С. *Інноваційні технології в літературній освіті майбутніх учителів початкової школи*. Освітологічний дискурс. 2020. № 4 (31). С. 129–142. Режим доступу: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/778/621>
7. Нежива Л., Паламар С. *Методична модель застосування доповненої реальності на уроках читання в початковій школі*. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2020. № 34 (2). С. 6–13, <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2020.34.1>
8. Франчук Н.П. *Сучасне освітнє середовище*. Новітні комп'ютерні технології. 2019. № 17. С. 7-1.
9. Шеїна М.М. *Застосування SMART-дошки на уроках в початковій школі*. Новітні комп'ютерні технології. 2019. № 17. С. 175-178.
10. Шустакова Т.Б. *Формування пізнавальної самостійності учнів засобами сервісів Google*. Новітні комп'ютерні технології. 2019. № 17. С. 179-186.
11. Lytvynova S. *Cloud-oriented learning environment of secondary school*. Proceedings of the 5th Workshop on Cloud Technologies in Education. Kryvyi Rih, Ukraine, April 28. 2017. V. 2168. P. 7-12.
12. Makhachashvili R.K., Kovpik S.I., Bakhtina A.O., Shmeltser E.O. *Technology of poetry presentation via Emoji Maker platform: pedagogical function of graphic mimesis*. Proceedings of the 7th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2019). Kryvyi Rih, Ukraine, December 20. 2019. V. 2643. P. 264-280.
13. Olefirenko N.V., Kostikova I.I., Ponomarova N.O., Lebedieva K.O., Andriievska V.M., Pikilnyak A.V. *Training elementary school teachers to be at Computer Science lessons to evaluate e-tools*. Proceedings of the 7th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2019). Kryvyi Rih, Ukraine, December 20. 2019. V. 2643. P. 578-591.
14. Shyshkina M.P. *Service models of the cloud-based learning environment of the educational institution*. Proceedings of the 5th Workshop on Cloud Technologies in Education. Kryvyi Rih, Ukraine, April 28. 2017. V. 2168. P. 1-6.

REFERENCES

1. Bilousova L.I., Zhytienova N.V. (2019) Khmarni servisy yak efektyvnyi instrument vizualizatsii [Cloud services as an effective visualization tool]. *Novitni kompiuterni tekhnolohii*, 17, 25-30.
2. Vashulenko O.V. (2011) Chytatska kompetentnist molodshoho shkoliara: teoretychnyi aspekt [Reading competence of junior schoolchildren: theoretical aspect]. *Pochatkova shkola*, 11, 48-50. (in Ukrainian)
3. Damniskaya A.V. (2019) Khmaro oriientovani platformy, zasoby i posluhy [Cloud based platforms, tools and services]. *Novitni kompiuterni tekhnolohii*, 17, 12-24.
4. Kalinkina E. Oblako slov kak sredstvo povysheniya poznavatel'noj aktivnosti v processe obucheniya mladshih shkol'nikov [Word cloud as a means of increasing cognitive activity in the learning process of primary schoolchildren]. URL: <https://www.lurok.ru/categories/10/articles/29527> (in Russian)
5. Navchalni prohramy dlia 1-4 klasiv [Curricula for 1st-4th grades]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
6. Nezhyva L., Palamar S. Innovatsiini tekhnolohii v literaturnii osviti maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly [Innovative technologies in the literary education of future primary school teachers]. *Osvitlohichnyi diskurs*. 2020. № 4 (31). S. 129–142. Rezhym dostupu: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/778/621>
7. Nezhyva L., Palamar S. Metodychna model zastosuvannia dopovnenoj realnosti na urokakh chytannia v pochatkovii shkoli [Methodological model of applying augmented reality at reading lessons in primary school]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*. 2020. № 34 (2). S. 6–13, <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2020.34.1>
8. Franchuk N. P. (2019) Suchasne osvitnie seredovyshche [Modern educational environment]. *Novitni kompiuterni tekhnolohii*, 17, 7-1.
9. Sheina M.M. (2019) Zastosuvannia SMART-doshky na urokakh v pochatkovii shkoli [The use of SMART-boards the lessons in elementary school]. *Novitni kompiuterni tekhnolohii*, 17, 175-178.
10. Shustakova T.B. (2019) Formuvannia piznavalnoi samostiinosti uchniv zasobamy servisiv Google [Formation of cognitive independence of students using Google services]. *Novitni kompiuterni tekhnolohii*, 17, 179-186.
11. Lytvynova S. (2017) Cloud-oriented learning environment of secondary school. *Proceedings of the 5th Workshop on Cloud Technologies in Education*. Kryvyi Rih, Ukraine, April 28, 2168, 7-12.
12. Makhachashvili R.K., Kovpik S.I., Bakhtina A.O., Shmeltser E.O. (2019) Technology of poetry presentation via Emoji Maker platform: pedagogical function of graphic mimesis. *Proceedings of the 7th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2019)*. Kryvyi Rih, Ukraine, December 20, 2643, 264-280.
13. Olefirenko N.V., Kostikova I.I., Ponomarova N.O., Lebedieva K.O., Andriievskaya V.M., Pikilnyak A.V. (2019) Training elementary school teachers to be at Computer Science lessons to evaluate e-tools. *Proceedings of the 7th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2019)*. Kryvyi Rih, Ukraine, December 20, 2643, 578-591.
14. Shyshkina M.P. (2017) Service models of the cloud-based learning environment of the educational institution. *Proceedings of the 5th Workshop on Cloud Technologies in Education*. Kryvyi Rih, Ukraine, April 28, 2168, 1-6.

Паламарь С.П., Неживая Л.Л.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ОБЛАКА СЛОВ В ЯЗЫКОВОЙ И ЛИТЕРАТУРНОЙ ОБЛАСТЯХ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В исследовании раскрываются возможности применения облака слов в языковой и литературной областях начального образования. Авторы рассматривают возможность с помощью облака слов визуализировать важную обучающую информацию по украинскому языку и акцентировать содержательные категории, главную мысль, черты образов художественного произведения на уроках литературного чтения в начальной школе. Целью исследования является обоснование важности применения облака слов как дидактического средства на уроках языка и литературного чтения в начальных классах, разработка методического сопровождения читательской деятельности младших школьников через активизацию их работы с визуализированными ключевыми словами текста в взвешенном списке.

Авторы предлагают использовать облако слов с позиций дидактической эвристики, в частности для проведения эвристической беседы, презентации учащимися результатов школьного проекта, как средство идентификации темы урока, как наглядный материал для ассоциаций, в качестве акцентирования ключевых слов для объяснения нового материала и т.д. В статье охарактеризовано дидактическое средство «облако слов», доказана его эффективность в развитии речи младших школьников, в частности в составлении описаний, рассказов, рассуждений, а также в редактировании

собственных тестов. Визуализация языкового материала, а также образов и главной мысли художественного произведения с помощью облака слов способствует установлению ассоциативных связей, созданию проблемной ситуации на уроке, активизации критического мышления и творчества учащихся. Воспроизведение ключевых слов посредством взвешенного списка на символическом изображении по определенной теме способствует успеху в решении учебных задач, активизирует познавательную деятельность младших школьников, способствует непринужденному усвоению знаний.

Ключевые слова: облако слов, информационно-коммуникационные технологии, ресурс WordArt, украинский язык, литературное чтение, начальная школа.

Palamar S., Nezhyva L.

FEATURES OF THE USE OF THE WORD CLOUD IN THE LINGUISTIC AND LITERARY FIELD OF PRIMARY EDUCATION

The study reveals the possibilities of using the word cloud in the linguistic and literary field of primary education. The authors consider the possibility of using a cloud of words to visualize important educational information on the Ukrainian language and emphasize the semantic categories, the main idea, the features of the images of the work of art in the lessons of literary reading in primary school.

The aim of the study is to substantiate the importance of using the word cloud as a didactic tool in the language and literature of primary education, to develop methodological support for reading activities of primary school students by intensifying their work with visualized keywords in the weighted list. The study implemented the following tasks: analyzed scientific sources on the problem of using the word cloud in education; the possibilities of using the word cloud in work with junior schoolchildren in Ukrainian language and reading lessons are characterized.

The authors suggest using the word cloud from the standpoint of didactic heuristics, in particular for conducting a heuristic conversation, presenting the results of a school project, as a means of identifying the lesson topic, as visual material for associations, as accentuation of key words to explain new material. The article characterizes the didactic tool "cloud of words", proves its effectiveness in the development of speech of primary school children, in particular in compiling descriptions, stories, arguments, as well as in editing their own tests. Visualization of language material, as well as images and the main idea of the work of art with the help of a cloud of words helps to establish associative connections, create a problem situation in the classroom, activate critical thinking and creativity of students. Reproduction of keywords in the form of a weighted list on a symbolic image on a certain topic contributes to the success of solving educational tasks, activates the cognitive activity of junior high school students, promotes the easy acquisition of knowledge.

Keywords: word cloud, information and communication technologies, WordArt resource, language and literature education, primary school.

Стаття надійшла до редакції: 01.11.2021р.

Прийнято до друку: 05.11.2021р.